

Сава Василев

РЕНЕГАТСТВО И РЕНЕГАТОФОБИЯ - ФРАГМЕНТИ
ОТ ЕДИН КРИТИЧЕСКИ СЮЖЕТ
(ИВАН МЕШЕКОВ СРЕЩУ ВЛАДИМИР ВАСИЛЕВ)

(I част)

Литературното ренегатство е сред най-често срещаните теми в полемичните диалози на критиката ни между двете световни войни. Всеизвестно е, че с реставрирането на етикета "ренегат" в литературната работилница на лявата критика пръв се заема Г. Бакалов, обявявайки в сп. "Съвременник" Яворовата поезия за "приятния тамян, в който се забулва ренегирането от задачите на века", а преболедувалите социалистическата мода млади поети за "ренегиралата от нея интелигентна младеж" — "копиеносци на буржоазията"¹ (п. м., С. В.). Петнадесетина години по-късно критикът отново се връща към темата и имената на ренегиралите от "социалния дълг" — Ив. Андрейчин, А. Страшимиров, Ив. Кирилов, П. Ю. Тодоров, К. Христов, Ц. Бакалов. Добавил е "и др." (за всеки случай)². Но клеймителската страст на Бакалов, освен всичко друго, издайничества за едно горчиво, саморазголващо се признание — че ренегирането от така наречения *народнически социализъм* е масово, необратимо явление сред младата литературна интелигенция.

И пак Бакалова е заслугата ренегатоманията в литературата ни след войните да припознае в лицето на златорожкия редактор един от най-коварните стратегии на държавната буржоазна култура. Версията за ренегатофилското му инспираторство заляга и в поредица полемични сюжети на

някагашния новопътски сътрудник Ив. Мешекон. Измежду най-често припомняните е за преминаването на Фурнаджиев, Разцветников, Каралийчев, Г. Цанев в “Златорог”. Тъй като конфликтът с Бакалов по повод участието на четворката в литературното четене със сътрудници на “Хиперион” и “Златорог”, посветено на десетгодишнината от смъртта на Яворов (2. XI. 1924) в аудитория 45 на Софийския университет, е нашироко коментиран в литературната ни наука, ще си спестя подробностите за отзвука му в периодиката³. В случая съм особено улеснен от пространното изследване на покойната Сабина Беляева “Цар Траян има кози уши” – един наистина забележителен “документално-критически разказ”, както сама го нарича, очертаващ в детайли цялостната картина на разцеплението, последвалото отношение към “ренегиралите” от страна на левите писатели и издания, критическите ретроспекции на събитието след 9. IX. 1944 г. и манипулациите с текстове на Бакалов, засягащи този въпрос, в избраните му произведения през 50-те, 60-те и 70-те години⁴. Ще припомня между другото подчертано враждебното отношение на Бакалов към “Златорог”, ескалирало след участието на четворката в Яворовото четене. То е заявено още в края на кратката бележка “Яворов и ние”, излязла само две седмици по-късно в “Нов път” (кн. 3, 15. XI. 1924), и в последвалата пак там бележка-отговор на редактора по повод публикация в “брой 6 на литературни “Наши дни” – “Кои им бяха съратниците в честването на Яворова?” (кн. 6, г. II, 1. I. 1925). Квалификациите на Бакалов за сътрудниците на “Хиперион” и “Златорог” са категорични: те са “фашисти”. Конкретно “Златорог” е “литературен проводник” на “сговористката реакция”⁵; изобщо – “л и т е р а т у р е н о р г а н н а с г о в о р а”⁶. Ренегатският сюжет за “мигриращата” четворка през 30-те години ще пробие септемврийската тема и в небезизвестната му статия “Литература върху събитията”, отпечатана в редактираното от него сп. “Звезда” (1933, кн. 3, 4, 5 и 6)⁷.

В интерес на истината обаче е да подчертаем, че полемичният диалог между най-авторитетния литературен публицист и критик сред левите писатели и Вл. Василев е

факт, изпреварващ генералното събитие с преминаването на новопътците в “Златорог”. Особено красноречив е примерът с появилата се половин година преди това статия на Бакалов “Златорог и пролеттарската поезия” (Нов път, кн. 12 от 15. V. 1924 г.). Всичко в нея – от епитетстващия критически език до демаркационните стратегии на своето (“пролетарското”) и чуждото (“буржоазното”) в литературата – свидетелства, че градусът на напрежение се е покачил неимоверно⁸. Формално погледнато, поводът за написването на този текст е незначителен – явява се като отговор на кратка бележка в традиционната за много издания от онова време рубрика “ПОЛУЧЕНИ В РЕДАКЦИЯТА книги”. Самата бележка пък е интересен пример за *реторическа игра* поради необичайното комуникативно поведение на златорожци в тази ситуация. Става дума за особен вид “вербална” стратегия, превръщаща към друг текст, в който вече е била заявена собствената естетическа позиция. Редакцията на “Златорог” вмъква в експресивно пренапрегнатия диалог с “Нов път” многозначителната пауза на “говорещото мълчание”, опазвайки се по този начин от водовъртежа на извънлитературните езици, в които се опитват да я вълечат... На практика това става чрез отказ от коментар на отправените обвинения – в бележката се заявява, че като временен отговор на въпроса за класовото изкуство и на Бакаловите преценки за литературата, както и като продължение на наченатия диалог между “Нов път” и “Златорог” след статията на Вл. Василев “Между сектантство и демагогия” (г. IV, 1923, кн. 2, 3), списанието приема “бележките на г-н Н. Р-ски” в същата книжка⁹. Иначе статията “Златорог” и пролеттарската поезия”, особено с финалните си редове, е измежду първите езикови манипулации, словоположили образа на най-зловещото *буржоазно списание* “Златорог”, поставило се в услуга на *реакционни, антинародни сили*¹⁰. Заложеното тук е изражение на един вече ре.идивиращ синдром, който не позволява на литературата да съществува извън рамките на “класовостта”, без “границите”, “барьерите”, “фронтовете” на партийната вражда и политическата омраза. Разминаването е напълно обяснимо: “Нов път” се ръководи от принципите на **интернационализма** и теорията за класовата

солидарност, а “еклектичният” “Златорог” отстоява (“естетствайки”, както отвсякъде го обвиняват) етноцентристката идея да разширяваме до безкрай духовните си територии чрез гения на изкуството и през кошмарните следвоенни години на “скептицизъм и резигнация”¹¹. Накратко: *рenegатският сюжет “Нов път” – “Златорог”* е полемично ядро на започнала вече литературна вражда след публикуването на Владимир-Василевата статия “Между сектантство и демагогия”, станала причина за откриване на полемични фронтове с експресионисти (Г. Милев – “Везни”, “Пламък”), символисти (Ив. Радославов – “Хиперион”) и “развигоролисти” (Ал. Балабанов – “литературен лист “Развигор”).

Въведен веднъж в полемичния дискурс на левите от Г. Бакалов (“Съвременник”, “Нов път”) и Т. Павлов (“Наши дни”), мотивът за “рenegатството” се оказва мобилна, удобно обслужваща структура при вербални атаки срещу свои и чужди. Възкресяването му през 30-те години по страниците на “РЛФ” и “Кормило” например ознаменува литературните разпри между “идейници” и “качественици”. Що се отнася конкретно до “необмислената постъпка” на “новопътците”, през 20-те и 30-те години тя горещо се разисква не само в “Наши дни”, “Нов път”, “Звезда”, както отбелязва и С. Беляева, но и в “Наковалня”, “Новис”, “Поглед”, “Нова литература”. Измежду най-отявлените “рenegатофоби” обаче си остава критикът Иван Мешеков.

Редакторът-“диктатор”

В критическите сюжети на Мешеков “Златорог” и Вл. Василев са предмет на непрекъснати атаки. Струва ми се, че няма друго списание и редактор, провокирали до такава степен полемизаторската му страст. А тъкмо в разбиранията си по методологически важни въпроси като въпросите за задачите на литературната критика и ролята на критика в литературния процес двамата имат повече от принципно сродни възгледи...

Историята на тази литературна вражда, зад която всъщност стои едно драматично човешко приятелство, се оказва твърде сложна и поучителна. Тя би могла да започне с узнаването за едно сравнително кратко и неритмично сътрудничество на Ив. Мешеков в сп. “Златорог” през втората поло-

вина на 20-те години и неоправдано бързо да приключи с причината за конфликта между него и редактора-критик – отказа на Вл. Василев да отпечата отрицателната му рецензия за втората белетристична книга на А. Каралийчев “Имане”. Дали това е единствената (достатъчната) причина – трудно може да се установи. Предполагат я както “непослушният” характер на Мешеков, така и малко вероятната възможност списание “Златорог” да се превърне – с персоналното съгласие на Василев – в полемична арена за битки между сътрудници. Особено ако “потърпевшият” ще е един от “четворката”. И още повече – ако се казва Ангел Каралийчев. Едва ли някому е хрумвало да съизмерва “ранговото число” на Мешековото сътрудничество в “Златорог” с “ранговото число” на четиримата, но е неоспорим факт, че и той споделя ренегатската им съдба, че е бивш “новопътец”, напуснал Бакалов поради принципи несъгласия с възгледите му за литературата. (Формално погледнато, към момента на разрива между него и Василев броят на индивидуалните публикации на Каралийчев, Резцветников, Фурнаджиев е почти същият. Изключение прави само Г. Цанев не толкова с отпечатаните в литературоведския раздел “литературни статии”, колкото с активното си присъствие в оперативните критически рубрики на списанието.) Освен всичко друго от спомените на Мешеков ще стане ясно, че по това време отношенията с редактора на “Златорог” далеч надминават обикновеното литературно сътрудничество – те са изключително приятелски. И не на последно място, Ив. Мешеков вече е засвидетелствал в сп. “Нов път” високата си оценка за белетристичния дебют на Каралийчев. Написаното тук е пръв сериозен опит да се очертаят от близка дистанция характеристиките на Каралийчевата повествователна поетика в контекста на септемврийската литература¹².

Напускайки “Златорог”, Мешеков попада под влияние на “спътническото” движение, появило се в съветската литература в противовес на “пролеткултовците”. Скоро сам той публикува във в. “Дума” (1930) програма за подобно движение у нас. Критикът не отчита безвъзвратната закъснялост на подобен жест, както и факта, че условията, при които се

развива литературният живот в България, са съвършено различни. Пословично твърдят характер в този случай му прави лоша услуга, защото похабените усилия, вместо да му спечелят съмишленици, кръстосват върху него огъня на леви (“пролетарски”) и десни (“буржоазни”) издания. За книгата му със симптоматичното заглавие “Трудово-спътническа литература”¹³ отрицателно се изказват Вл. Василев, Т. Павлов, Ал. Жендов, Вл. Топенчаров и др.

До каква степен въпросът за ренегатството е ангажирал вниманието на критиката между двете войни, и особено Ив. Мешеков, личи от статията му “Ренегатство в литературата ни”, поместена в сборника “Трудово-спътническа литература”. Нещо повече: трактовката на *ренегатството* при Мешеков предпоставя формулирането на собствен историко-литературен концепт. А “презареждането” на арсенала от аргументи в статията “Трудово-спътническа литература у нас” доказва, че този мотив е с важни структуроорганизиращи функции за книгата като цяло. Визират се два “и с т о р и ч е с к и м о м е н т а в развитието на работническото движение у нас” – преди и след войните. На тях съответстват “д в а е т а п а в развитието на работническата поезия и работническата литература”: “разсъдъчно-публицистичната поезия на Д. И. Полянов, догматичната критика на Ив. Клиничаров, Г. Бакалов, схематично ортодоксалната позиция в партийната литературна политика на сп. “Н о в о в р е м е”. Този етап според Мешеков е “без никакво въздействие върху съвременната българска х у д о ж е с т в е н а литература”. Вторият, “непосредствено след войните и след септемврийските събития – е спонтанна трудово-спътническа поезия – на Х р. С м и р н е н с к и, с превес на пролетарско борчески елемент – и на А. К а р а л и й ч е в, А с. Р а з ц в е т н и к о в, Н. Ф у р н а д ж и е в, Г. М и л е в, с превес на трудово-спътнически елемент; паралелно на схематично ортодоксалната – спътническа литературна позиция и х у д о ж е с т в е н а критика в сп. “Н о в п ъ т”. “За същото време – продължава Мешеков по-нататък – съответстват и д в а м о м е н т а от р е н е г а т с т в о т о в литературата ни: от изживения народническо-интелигентски социализъм

(селското движение 1896 г., Илинденското въстание 1903 г.) към свежия, тогава естетическо борчески, индивидуализъм (П. Славейков, Ницше, Ибсен, Толстой); от социалната селска поезия (първия период на П. Ю. Тодоров, Яворов) към мощното индивидуалистично творчество на тия първи ренегати писатели у нас. Тук намериха “окриленост” талантите.” Вторият момент – ренегирането на Каралийчев, Разцветников, Фурнаджиев – е разчетен като движение към “фашистко-ренегатското” израждане на трудово-спътническата литература (“не стана в едни нови свежи идеи и настроения”), “а – в изкуствено реставрирания национализъм, в контра-революционната фашистка “държавна идея” и в изживения индивидуализъм”. И поради това според автора се стига не до “разцвет, а до упадък на талантите им”.

Делейки писателите на “стари” и “нови” ренегати, Мешеков произнася окончателната си присъда: първите са “ренегати”, но ренегирането им към “индивидуалистическата философия и поезия от цял свят” във времето на нейния подем е довело и до “развитие и разцвет на талантите” им, а вторите “просто са дезертир али”, което доказва “че те не са големи, а посредствени творчески натура”, че са “морално обезсилени писатели и обществени водачи, самоубили се духовно, обезличили се като поети на своето време”, понеже са се поддали на “своя инстинкт за самосъхранение”¹⁴.

От казаното става ясно, че Мешеков, подобно на Бакалов, цени “новопътския” период на тримата писатели и с уговорки ги приема в лоното на “трудова-спътническата” идея. Ренегирането в “Златорог” обаче е равно на край, на предателство, то е синоним на упадък не само в идейно и морално отношение, но и в чисто естетически смисъл. Защото ренегатството в следвоенните обществено-политически условия, както ги разбира той, вече не може да има онова психологическо и културно значение от времето на Яворов и П. Ю. Тодоров¹⁵. С други думи, то е не само антиобществен, но и антилитературен жест. Нещо повече, по-нататък в книгата си за трудово-спътническата литература, полемизирайки с “релефци”, Мешеков ще заяви: “Трудова спътническата ли-

тература създаде и създава бариера против ренегатството, мост от дясно наляво, докато пък “партийната поезия” продължава да улеснява ренегатството и с това да е в услуга – без да ще – по силата на крайностите – на буржоазната литература”. Причината е “принципната издържаност” и “крайната полярност” на тази поезия, които я правят “повече теоретическа фикция и “политика”, а не исторически по-висок етап от развитието на националната художествена литература”, а това е равносилно на “неволно предателство към пролетарската художествена литература и художествена култура /.../”¹⁶. Що се отнася до амбицията “трудова спътническото литературно направление” да бъде “бариера против ренегатството в литературата ни”, то тази идея вече е програмно заявена в споменатия в. “Дума”...

Мешековата трактовка на въпроса за ренегирането на “новопътците” в “Златорог” сочи за причинно-следствена връзка поведението на редактора Вл. Василев. Именно той трябва да се държи отговорен за привличането им и за понататъшната им съдба. (С акта на преминаването те са престанали да бъдат “поети на времето си, на поколението и класата си – на най-жизнените обществени и духовни сили на века”, макар формално да не са изгубили таланта си...¹⁷). Обвинявайки Бакалов в догматизъм, Мешеков на свой ред става резонатор на неговата ренегатофобия и разколничество в критиката. В статията си “Естетическата насока след войните”¹⁸ от “Трудова-спътническа литература” той нееднократно заявява, че “Златорог” и Вл. Василев са онази тъмна “реакционна обществена сила”, която отрича “борческата традиция на Хр. Ботев – П. Славейков, на дълбоко националния социално-етически “богомилски дух”¹⁹. Те са проводници на “назадничава, официална” политика, защото самият Вл. Василев е възприел индивидуализма “не като борческо знаме на творческата личност”, “а като реакция тъкмо на този борчески индивидуализъм, в името на тясно националистични и “държавнически” задачи²⁰. Изобщо двойката редактор – списание е “един “естетически” йезуитски орден в нашата литература”; тя насажда “най-безпросветната

обществено-културна реакция у нас след войните”²¹. Иначе казано, под маската на “индивидуализма” се осъществява “националшовинизмът”. Обладаващ какви ли не вина, грехове и пороци на държавата и обществото – лицемерие, официозност, националшовинизъм, йезуитство, безпросветност, антисоциалност и антинаучност, маскирана аполитичност с реакционна цел, наемно чиновничество, консерватизъм, буржоазно тесногърдие, чинопочитание, груба военна и полицейска сила, господство на “силната личност”, вяра с мистико-естетически произход (в “божественото” и неговото земно обществено възплъщение “черквата и царя”) и т. н., и т. н. – Вл. Василев е направил най-страшното: повлиял е фатално върху развитието на мнозина талантиви писатели и така ги е отклонил от “истински поетическото творчество и художествено-литературно движение, исторически изместващо завършената фаза на индивидуализма и национализма в литературата ни”²². Измежду най-непростимите му простъпки е тактиката да *привлича сътрудници от други издания и да манипулира изкуството им за свои, антиобществени цели*. Естествено жертви на тази негова крайна “ренегатофилия” са и “новопътците” Каралийчев, Разцветников, Фурнаджиев. За илюстрация ще цитирам един кратък фрагмент от “Естетическата насока след войните”:

“Най-талантивите сътрудници на сп. “Нов път” ре-негириха в “Златорог”. Но с това трудната му задача не свърши, а започна едва сега. Той трябваше да префабрикува по “златорожки” тия млади социални таланти, носители на еволюционния дух на времето, да ги пречупи, за да продължат неговото реакционно дело, а не да го рушат в самия “Златорог”²³.

Оставям настрана някои очевидни противоречия със статията “Ренегатство в литературата ни”, за да подчертая друго: *ренегатофобският* комплекс от бакаловски тип у Мешков винаги ще обвързва приобщаването на сътрудници от леви или други издания към “Златорог” с “обществено-политическата реакция у нас след войните и след 9 юни” и с идеята, че именно чрез тях тя е намерила “идеалния си литературен представител”²⁴. Оттук и често преповтаряната

формула за пречупване на талантите, за притъпяване на социалното им острие; изобщо за обездарничаването, унизяването, пренасочването, “префабрикуването” на сътрудниците. От написаното излиза, че Вл. Василев е “злият гений” на българската литература, защото:

“Всеки друг на негово място би провел и би насадил по-лошо реакцията в литературата ни – не тъкмо с най-талантливите ѝ представители. Той направи художествеността, естетизма, даровитостта най-уязвимия ѝ щит, най-невинния и девствен образ.”²⁵

Именно “Трудово-спътническа литература” на Ив. Мешеков доразвива по особено категоричен начин демоничния мит *Вл. Василев* – “Златорог”, наченат от левите издания и критици. При Мешеков обаче акцентът пада преди всичко върху личните качества на редактора, който коварно спекулира с култа към “естетизма”, “даровитостта” и “патриотизма”. Останалото е познато: този “префинен, перфиден” реакционер-естет е всъщност ловък “стратег”. Той държи кормилото на буржоазната държавна култура чрез своето списание – огледало на неговото “не творческо, а политико-административно отношение към литературата и задачите ѝ”. “Дипломатско-административната роля” на редактора и списанието спрямо сътрудниците, “планомерното” и презрително премълчаване на крайната “социалност и класовост” в съвременната епоха са продиктувани от надеждата, че по “естетическия” гръмоотвод на “Златорог” ще отмине “напастта на революцията в литературата”²⁶. Изобщо на Вл. Василев се признава “един стратегически талант”, чрез който той безпогрешно провежда “мобилизационния” и “операционния” си план” да води “отворената война срещу епохата и литературата ни”²⁷. Оттук и противоречивият извод, че “естетическият мироглед или критическите похвати на редактора Вл. Василев, както и въобще цялата му диктаторска система се обуславят от ограничената му консервативна натура и организаторска способност” (п. м., С. В.).

Образът на редактора-диктатор е сърцевината на “ковачия” се през 20-те и 30-те години мит *Вл. Василев*. Отчитайки “заслугите” на триадата Бакалов – Мешеков – Т.

Павлов в тази посока, справедливо е да припомним, че и други издания и критични в полемичните си диалози с Владимир Василев и “Златорог” ще се възползват от ефектната митоманска фразеология, декорираща литературната личност и нейното издание с вербалните аксесоари на *диктаторството* и *поестетичената реакционност* (например сп. “Пламък” в лицето на Г. Милев и Ст. Гендов). В критиките и спомените на някои от съвременниците пък “авторитарните” методи на редактора се обясняват с извънлитературните черти на характера или обратно – с чисто литературната му “фобия” към различните “-изми”. Така постепенно се оформя корпус от фрази, гравитиращи около няколко основни значения: *нетърпимост към инакомислещите, цензурско поведение и дори склонност към безпардонно, грубо редакторско вмешателство в текстовете на сътрудниците, накърняващо авторската неприкосновеност...*

Догматизмът и диктаторството на Вл. Василев според трудово-спътническата теория на Ив. Мешеков са повлияли регресивно не само на бившите “новопътци”, а и на такива писатели като Йовков, Г. Райчев, Н. Райчев, Н. Лилиев, Багряна и др.²⁸ Нещо повече: “отричането” на Смирненски (става дума за статията “Между сектантство и демагогия”) му е отредило най-незавидното място в критиката ни, т. е. оставило го е сам срещу всички, срещу “художествената съвест на цялата останала критика у нас”²⁹. Криейки се зад критериите “художественост” и “естетичност”, убеждава ни Мешеков, Вл. Василев е успял да срази критици като Ал. Балабанов, Ив. Радославов, Л. Стоянов, К. Гълъбов, А. Страшимиров, Г. Бакалов. Така той е защитил “националния дух” в най-консервативните му *чорбаджийско-попски добродетели*” (п. м., С. В.)³⁰. Оттук и отговорността (“преди всичко пред себе си и пред своята обществено напредничава мисия в литературата ни”) на такива личности като д-р Кръстев, П. Славейков, Б. Пенев (“от покойниците”) и С. Казанджиев, Й. Йовков, Г. П. Стаматов (“от живите”), неуспели “да предвидят у Вл. Василев реакционера в литературата ни” и “още на времето или и сега даваха и дават кредит” на човека, направил

литературата “официална”, “а твореца – литературен чиновник на буржоазната държава”. Ето защо в един от финалните фрагменти на статията си Мешеков обобщава:

“Той съзнателно предаде знамето от Пенчо-Славейковата “общочовешка” крепост в ръцете на народняшката, фашизирана днес посредственост, която “Златорог” реставрира, но поестетичена, префинена, маскирана. С Вл. Василев те намериха, без да подозират, тоя, който ги отрече и обездарничи, за да утвърди себе си като литературен и културен водач, пръв ясно съзнал и твърдо провел класовите буржоазни задачи в литературата ни с всички похвати на “свръхчовека” диктатор или “стопанина” на литературата ни, зад когото стои стопанинът експлоататор на живота ни.” (П. м., С. В.)³¹.

Излишно е да убеждавам някого, че дори само подчертаното в този фрагмент буквално преповтаря обвинителния речник на пролетарската критика, която Мешеков се е заловил да навиква и “изправя” заради догматизма ѝ. В този дух са и констатациите му за “скъсването” на “Златорог” с литературната традиция – обратно на заявяването и отстояването от редактора в списанието. Естествено става дума за един вид “обществено-борческа традиция”, която “пролетарците” извеждат по линията на Ботев – Благоев – Смирненски, а Мешеков в трудово-спътническата си теория трасира от Ботев, през кръга “Мисъл” до Г. Милев, Смирненски и септемврийската “троица” Каралийчев, Разцветников, Фурнаджиев (повисок, “синтезен” етап на трудово-спътническата литература). Причината според Мешеков е, че Вл. Василев довел индивидуализма до “реалното му обществено-политическо приложение, където лъсна класово-буржоазната му същност, колкото и да я прикриваше с естетизма”³². Това, меко казано, *странно* “калкулиране” на индивидуализма като “борчески” и “буржоазно-класов” е скрепващата нишка в противоречивата трудово-спътническа теория на Мешеков. Независимо от идейната преоценка в “Ляво поколение” обаче, Мешеков ще остане верен на любимите писатели от “Мисъл”. Ето защо в брошурата си “Трудово-спътническа литература” Т. Павлов не може да му прости пиетета към Кръстев³³. Както

еретичния, от гледна точка на “класовостта”, опит да говори за “континюитет и приемственост” между Пенчо-Славейковия или Яворовия архииндивидуализъм и естетизъм с пролетарската поезия” в лицето на Смирненски например³⁴. А и знайно е, че пролетарските критици неведнъж ще подчертават приемствеността между “Мисъл” и “Златорог”. Но като враждебна и опасна за убежденията им тенденция – на противокласовия буржоазен индивидуализъм в литературата. В “Трудово-спътническа литература” Т. Павлов ще етиkira “методологията” на Мешековото *спътничество* като “кръстевщина” и нагазване” в блатото на вулгарния буржоазен еволюционизъм, в чудовищното общоделство” – независимо от опита на Мешеков да “защити” Смирненски от Вл. Василев със статията си “Един критик на Смирненски”. Или – точно заради това... Актуализира се подетата вече през 20-те години от страна на лявата критика церемония на **припознаването и уподобяването**, която скоротечно препраца инокомислещия (пък бил той и реален съюзник срещу общия “враг”) в лагера на буржоазната цитадела “Златорог”. “Разночетенията” на Мешеков (опитът му да открие като най-значимото у Смирненски “Зимни вечери”, “Цветарка”, “Старият музикант”, “Братчетата на Гаврош” вместо “Първи май”, “Бурята в Берлин”, “Пролетарий”, “Москва”, “Червените ескадрони”, “Йохан”) вече са го припознали като “пленник” на златорожкия редактор. Според Т. Павлов, той “на глед е в атака против Василева, а по *съществува* е в плен у него”. Защото е имал неблагоприятното да хареса у Смирненски онова, което все още издавало у поета “дребния буржоа интелегент и сантименталист”. Следва изводът: “По-пълна и по-позорна *капитулация по съществува* пред златорожкия ментор на ренегатите не може да се измисли”³⁵ (П. м., С. В.).

Изпитаният ход с припознаванията и уподобяванията влиза отново в действие веднага след 9. IX. 1944 г., сякаш за да се препотвърди една вече узаконена сред пролетарците практика на “сплотяване на редиците” с помощта на особен вид “номинация”. Тя не познава нюансите и колебанията; в процедурата ѝ е да извика на висок глас името на “добрите” и

на “лошите”, на съмишлениците и на враговете. Така – разполовен – светът изглежда прост, обозримо ясен, разбираем: тези (тук) са свои, останалите (там) са чужди. Ето начин – при случай, че не се движиш по контурите на шаблона и правиш опит за оразличаване – веднага да те препратят “от-татък”. При това нескончаемо вървило от процедури по идентификация (кой кой е, с кого е и **против кого е**) безпристрастният читател наистина лесно би изгубил търпение. Непрекъснатото търсене и откриване на “чужди” сред “своите” е задължителен елемент в охранителната стратегия на “левите”. Тук действа строга система от предписания и правила, санкционираща дори “неоцветените” интелектуални прояви. Почти ритуализирани, с периодична повтаряемост на ситуации, роли, мизансцен, обвиненията в ренегатство шестват по всички етажи на литературната институция. Обновява се предимно персонажът от “виновници”, в чиято група нерядко попадат и някои бивши съмишленици-обвинители. “Сюжетът” все повече се “патинира”, езикът “окаменява”, диалогът се “само-обслужва” с готови реплики от дежурни аргументи-клишета. Такива ще са и характеристиките на критико-публицистичния дискурс през 40-те, 50-те години...

(Следва)

БЕЛЕЖКИ

¹ Георги Бакалов. “Бягство от живота” и П. К. Яворов. “Подир сенките на облаците” – сп. “Съвременник”, г. I, 1909, кн. 7 и г. II., 1910, кн. 7 и 8, или редакциите им: Георги Бакалов. Избрани произведения, том първи, Б. П., С., 1963, с. 271–281 (Литературен прелом), и с. 199–201.

² Г. Бакалов. *Яворов и индивидуалистическата интелигенция* – сп. “Нов път”, г. II., 1924, кн. 5, или в цит. произведение, с. 205–214.

³ В синтезиран вид сюжетът за ренегатството на четворката “новопътци” в сп. “Златорог” е развит от Михаил Неделчев в послеслова Стихосбирките и стихотворните цикли на Асен Разцветников и тяхното

социално битие (вж. по-специално За циклите зряла “септемврийска” лирика, за конфликта около четенето в памет на Яворов, за обвиненията в “ренегаство”) – В: **Асен Разцветников**. Събрани съчинения в четири тома, том първи, лирика. БП, С., 1981 (с. 332).

⁴ **Сабина Беляева**. Цар Траян има кози уши. – Литературна мисъл, 1991, кн. 1, с. 78–102.

⁵ Вж. кн. 3, 1924, с. 94.

⁶ Вж. кн. 6, 1925, с. 191. Разреждането е на автора.

⁷ Манипулативните съкращения на този текст при преиздаването му в съчиненията на Бакалов след 9. IX. 1944 г., както отбелязва и С. Беляева, очевидно имат за цел да тушират остротата на конфликта и вината на автора. Ще цитирам само два кратки откъса от оригинала в сп. “Звезда”, отнасящи се до бившите “новопътци”, цензурирани от редакционната колегия (Мих. Димитров, Ж. Натан, Анг. Тодоров, Ив. Руж и Ст. Бакалова), съставила томчето с избрани произведения на Бакалов от 1953 г.: “Думата ми е – пише Бакалов – за оная тройка: Асен Разцветников, Никола Фурнаджиев и Ангел Каралийчев, поетите от сп. “Нов път”, които свършиха толкова позорно, колкото славно бяха започнали”. И по-нататък: “Шумното ренегиране на “тримата”, водач на които в тяхното позорно бягство се яви литературният критик Георги Цанев, – възбуди такива погнуса отсам бариерата, че техните имена станаха символ на морално падение, а произведенията им от онова време, когато те още не бяха бивши хора, основателно бидоха забравени.” – **Георги Бакалов**. Литература върху събитията. – сп. “Звезда”, г. II., 15. IX. 1933, кн. 3, с. 75.

⁸ В цитирания послеслов към том първи от Събраните съчинения на **Разцветников** статията погрешно е отнесена към кн. 8, с. 225–227, от същата година.

⁹ Вж. сп. “Златорог”, г. V., 1924, кн. 2, с. 124 (ПОЛУЧЕНИ В РЕДАКЦИЯТА к н и г и) и полемичната статия *Стрелки (ЛИТЕРАТУРНИ БЕЛЕЖКИ)*, с. 115–117. “Н. Р-ски” е редакционен псевдоним, под който пише самият Вл. Василев, но е използван още от съредактори и сътрудници на списанието. Псевдонимът е съкращение на улицата, на която живее по това време Вл. Василев (“Неофит Рилски”), а домът му на практика е и редакция на списанието. Показателно е, че в съдържанието на I – X годишници на “Златорог” (1920 – 1929) в последната книжка за 1929 г. статията не е авторизирана. В рубриката “ПРЕГЛЕД” тя е в групата на десетина други кратки статии и рецензии, подписани с този псевдоним.

¹⁰ *Докога самият “Златорог” ще отрича най-крупните от тях* (става дума за “пролетарските поети”, които след изчезването на

буржоазията щели да станат “действително общонародни поети” – б. м., С. В.), а неговата класа, буржоазията, чрез полицейската си машина ще конфискува сбирките им, ще ги арестува и интернира – пише Г. Бакалов. (Авторът има предвид изземването на първото издание на “Жертвени клади”, което по-късно е освободено от полицията, но води до пропаганден отзвук и коментари от страна на левите, както и до ненужно политизиране на книгата за сметка на естетическите ѝ качества. За това пък инкриминацията провокира любопитството на непредубедения читател и второто издание, пуснато наскоро след първото, окончателно затвърждава успеха на “Жертвени клади” – стихосбирката бързо се налага като безспорно постижение на лириката ни през 20-те години. Позовавайки се на М. Николов и К. Гълъбов, в послеслова си към том първи на *Събраните съчинения* на Разцветников М. Неделчев напомня, че някои от публикуваните в нея творби през 1925 г. дори получават официално признание – награда на Писателския съюз (вж. цит. издание, с. 331).

¹¹ За пръв път Вл. Василев се опитва да извлече градиво от болезнено изострената ни чувствителност след двете национални катастрофи още в първата книжка на новопоявилите се “Златорог”, откъдето е взет и този цитат. Авторът едва ли е предполагал, че опитът му да открие и други, непесимистични значения на войната в няколкото въвеждащи обзаца на статията за Й. Йовков *Маршът на победата и смъртта* – като пробуден “коллективитет”, придобит ярък вътрешен опит за личността и дори “емоционалното богатство на една нова техника”, – ще бъде превърнат от лявата критика (Г. Бакалов, Т. Павлов, Ив. Мешеков, чак до Б. Делчев и П. Зарев) в панацея на “милитаризма”, “национализма”, “шовинизма”, “фашизма”, взети заедно. Девет години по-късно, неразколебан от обидните квалификации, Вл. Василев ще резюмира тезата си за “големите духовни движения” след катастрофи като войните” така: “Ако не успяхме да разширим пространствените граници на нашата родина, духовните ѝ можем да разширяваме до безпределност! Това е естествена реакция, естествен психически процес на един народ, който не може да се остави на съдбата, да се обрече на пасивност” (*От пет години насам*, I, II – сп. “Златорог”, г. IX., 1928, кн. 4–5, 9–10; вж. цит. текст Владимир Василев. *Студии, статии, полемики*, БП, С., 1992, с. 18).

¹² Става дума за цикъла *Септемврийци* (първа, втора и трета статия) в сп. “Нов път”, г. II., ануари 1925, кн. 5, кн. 6 и кн. 7–8 (псевдоним “Д. Ив.”). В предговора си към сборника *Иван Мешеков. Есета, статии, студии, рецензии* (БП, С., 1989) Симеон Султанов, позовавайки се на дописка от Илия Волен във в. Пладне (бр. 411, г. II),

твърди, че Мешеков е прочел и двете си "рецензии" за Каралийчев като беседа в аудитория 14 на университета, но беседата не била добре посетена... В случая е по-важно да направим някои уточнения във връзка с написаното от С. Султанов за *златорожкото* сътрудничество на Мешеков. Той отбелязва следното: "За пръв път Иван Мешеков иска да създаде свое литературно списание през 1928 година. Преди това той е сътрудничил в партийните издания, а след тяхното спиране, за две години – през 1926 – 1928 – е сътрудник на "Златорог", където печата статии за Йордан Йовков, Елисавета Багряна, Дора Габе, Николай Лилиев" (с. 17). Всъщност първата публикация на Мешеков в "Златорог" е с по-ранна дата – още в кн. 7 на г. VI (1925), където на с. 329 е публикувана рецензията му "Атлантида". Роман от Пиер Беноа (превод на К. Константинов). Спирайки се на съдържанието и художествените качества на романа, Мешеков горещо го препоръчва на българския читател. Следват рецензиите "Крадецът". Разкази от Владимир Полянов (г. IX., кн. 1), "Вечери в Антимовския хан". Разкази от Йордан Йовков (г. IX., кн. 8), "Земен път". Стихотворения от Дора Габе (г. IX., кн. 9–19) и единствената статия, логично поставена в раздела "Литературни статии, очерци" – *Беатриче в нашата поезия*, посветена на Н. Лилиев (г. VIII., кн. 1). От казаното става ясно, че текст за Багряна в сп. "Златорог" този критик няма и че сътрудничи преди всичко с рецензии (от 1925 до 1928), макар по същество някои от тях (например за Йовков и за Д. Габе) да стоят по-близо до статията. Редакцията на "Златорог" обаче ги е поставила в съответните рубрики на раздела "ПРЕГЛЕД".

¹³ Иван Мешеков. *Трудово-спътническа литература, есета и статии върху съвременните литературни насоки*. С. , 1933.

¹⁴ Приведените цитати вж. в подраздел в) *Ренегати и дезертъори от Ренегатство в литературата ни* (с. 46–47) и а) *Историко-литературно схема от Трудово-спътническа литература у нас* (с. 85–86) в цит. книга.

¹⁵ Пристрастността и доведените до крайност нападки на Ив. Мешеков срещу членове на "четворката" прозират и зад заглавия като *Народният и фашисткия дух у А. Каралийчев* – в. Сеяч, № 6, 21 дек. 1930.

¹⁶ Вж. *Трудово-спътническа литература*, с. 115.

¹⁷ Вж. пак там, с. 90–91.

¹⁸ За улеснение примерите от статията *Естетическата насока след войните* ще са по публикацията ѝ в посоченото издание на Мешеков от 1989 г. (с. 243–261).

¹⁹ Вж. цит. стат., с. 244.

²⁰ Пак там.

²¹ Пак там, с . 247.

²² Пак там, с. 253.

²³ Пак там, с. 251.

²⁴ Пак там, с. 247.

²⁵ Пак там.

²⁶ Пак там, с. 259 и с. 257.

²⁷ Пак там, с. 257.

²⁸ “И докато “Златорог” имаше работа с писатели като Йордан Йовков, Георги Райчев, Николай Райнов, Николай Лилиев, Багряна и др., които естествено довършваха фазата на индивидуализма и естетизма, за Вл. Василев не беше трудно да ги води към един не вече бунтарски, “културно-революционен”, а най-консервативен и реакционен индивидуализъм, т. е. естетизиран националшовинизъм.” (Пак там, с. 250).

²⁹ “Хр. Смирненски трябваше да бъде отречен от националистично-буржоазно гледище и Вл. Василев го отрече “естетически”. Това е първото му ясно проявление като тесногръд буржоазен, съзнателно реакционен критик въпреки художествената съвест на цялата останала критика у нас.” (Пак там, с. 251).

³⁰ Пак там, с. 250.

³¹ Пак там, с. 260.

³² Пак там, с. 255.

³³ Според Т. Павлов дълбоко се заблуждава в оценките си за този критик и за неговото списание. За да ги оспори, той привежда обширен цитат от в. Дума (бр. 50), с който “Стрелочник”-а (псевдоним на Мешеков) мотивира публикуването на три писма от Кръстев (едното във факсимиле). Ще прецитирам написаното от Мешеков, защото то има отношение към “новопътците” и Вл. Василев:

“Дума” помества тези три писма на Д-р К. Кръстев.

Първо: като документи за винаги, до самия край на живота си, обществено отзивчивата демократична, напредничава и честно мислеща личност на тоя критик, редактор на сп. Мисъл.

Второ: като свидетелство (писмо 2), че той предусети новото направление в обществената и художествената мисъл у нас, което идваше като органически синтез на предвоенната и следвоенната епохи у нашето поколение, минало в средата на “тесните”, и което се изрази в трудово-спътническата поезия, както я наричаме ние. Ако беше доживял до Хр. Смирненски и особено до Ангел Каралийчев от “Ръж” и другарите му, той не би нито отричал първия, нито

обърква с втория с криворазбрания индивидуализъм и национализъм на "приемника" му, редактора на "Златороз", а би го радостно приел и благословил именно като проява на тоя нов дух и тоя синтез; и

Трето: трудово-спътническата поезия (нашата позиция в литературата ни), като синтез на целокупната ни художествена литература, стои твърдо, непоколебимо на един континюитет и приемственост с напредничавата обществена и художествена мисъл, представлявана, между другите, и от покойния Д-р К. Кръстев." (Вж. Т. Павлов. *Трудово-спътническа литература*, РЛФ, С., 1930, с. 5-6.

³⁴ Пак там, с. 7-8.

³⁵ Пак там, с. 15 (под линия).